

MÓRO CZ ZSOLT

*A XXI. század költői**Ne fogjon senki könnyelműen
A búrok pengetéséhez?*

SMS-EK, FÜLKÉK, FORRADALMAK

Kezdetben vala a mezőgazdasági, másként neolitforradalom, amit a városok és a tudás forradalma követett, azután a gyorsuló idő spiráljából néhány század múlva diadalmasan előtört a gép, az erő, a sebesség, azaz némi szakszerűségre törekedve: megszülettek az ipari forradalom vívmányai, különös tekintettel a tömegnyomorra, valamint a fejlődés gondolatára, amely akkor korlátlanak tűnt, mára ellenben, a legoptimistább jóslatok szerint is legfőbb fenntartható. Közben tanúi lehettünk felkeléseknek, irdatlan antik szobrok földre hulltának, bálványok alkonyának, ideológiák tündöklésének és kifakulásának, Isten majd Nietzsche halálának, történelmi mozdonyok kisiklásának, a „Nagy Októberi Szocialista” – később a kis októberi magyar – forradalomnak; mialatt lezajlott, helyesebben máig zajlik az információs forradalom. Ennek nagyjából abba a szakaszába értünk, ahol a valóság nagymértékben virtualizálódik, az igazság többé nem filozófiai-etikai, netán irodalmi probléma, hanem propagandakérdés.

A tömegdemokrácia korában a demokrácia szó jelentése elhalványul, a hangsúly a tömegmanipulációra kerül. Jól érezte a múlt század – talán legnagyobb – filozófusa: a demokratikus nyilvánosság tulajdonképpen az akárki, a tömegember zsidóságára. Nem véletlen, hogy a globális ideológia kitüntetett alanya a hagyományaitól megfosztott, szakrális múlt és transzcendens jövő nélküli, gyökértelen fogyasztó. Az intellektuális totalizmus – valami morbid, homogén világtudat születése – a médiumokban, azaz rajtuk keresztül valósul meg, előbb a virtuális-spirituális térben, azt követően az egyéni, illetve társadalmi tudatban. Agytekervényeink helyére nyomtatott áramkörök mintázatát égeti a kor. Az információs forradalom előbb-utóbb megoldja az ember automatizálását, leveszi a posztmodern kor halandójának válláról a gondolkodás súlyos, valamint a döntés már-már elviselhetetlen terhét. Áthangolja érzelmeit: a tavaly karácsonyi tévéműsorok nézettsége azt mutatta, a valóságshow-k lekörözték Szent Ágostont ugyanúgy, akár az Úrjézust. A szeretet csendes forradalma kifáradni látszik, kétezer éves fénye mind bágyadtabb a XXI. század elejére. A csillogó bevásárlóközpontok messzebbre ugyan nem világítanak, ám mesterséges ragyogásuk hívogatóbb egy rozoga istálló meghitt sugárzásánál.

Nemzedékem a hétköznapi forradalmi lobogásában nőtt fel, ahol elhivatott, alkalmanként lánglelkű KISZ-titkárok ekként lelkesítették politikai cselekvésre a tagságot: gyertek má' el arra a kibaltázott gyűlésre (a szót többnyire vulgáris változata helyettesítette), hozattam két láda sört! A tagság pedig tódult a taggyűlésre, a hétköznapi forradalmi lázát hűtendő. Forradalmakból nekünk, magyaroknak, jócskán kijutott. Valószínűleg mi vívtuk Európa történetében az utolsó olyan forradalmat, amely eszméért, jelesül a szabadságért és testvériségért indult. Olvasva a korabeli tudósításokat, hallgatva az egykori résztvevőket, bizonyos, hogy az a furcsa mámor – az öröm, a felszabadultság és

a szeretet különös hulláma –, amely előntötte 1956-ban az országot, nem délibábos ideaként, sokkal inkább magával ragadó, reális érzésként áradt szét, míg nem a kommunisták (előre megfontolt módon) tűzpánikba nem estek, minnek következtében több helyütt belelövették a tömegbe. Mosonmagyaróvártól Budapesten át Salgótarjánig számos vérfürdőt rendeztek. Olyan vérfürdőket, melyekre történelmünkben soha nem volt precedens: a Kossuth téren például valóban addig ömlött patakokban a vér, ameddig sötétvörös, elfeketült tócsákká nem dermedt. Közben kattogtak a gépfegyverek, máig nem tudjuk, kiknek a kezében. A teret a „sajnálatos esemény” után ugyan tisztára mosták, ám az áldozatok vére évtizedeken át némán áramlott a nemzet vérköreiben. Itt soha nem alvadt meg, az államilag irányított amnézia ellenére sem, jóllehet mindig azt hallottuk, az „ellenforradalomban” ávosokat lincselte a feldühödött tömeg. Egyéb veszteségekről a szocializmus idején nem esett szó.

1956 forradalma azonban fél évszázad szakszerű, kitartó hazudozása ellenére szimbólummá vált, ezért verette szét a szocialista hatalom 2006 októberében a megemlékezéseket. A jelképekhez – ezt soha ne feledjük – mindig érzelmileg, általában tudattalanul viszonyulunk. Gyurcsányban és környezetének kollektív pszichéjében, annak legmélyén, ősi bolsevik ösztönök mozdultak – mint kihaltak hitt tyrannosaurusok –, mikor azt látták, élővé válik egy élettelennek hitt szimbólum. A semmitmondó '56-os emlékműveket hasonló céllal állították, jelesül azért, hogy a lényeg, az ünnep szürkévé, színehagyottá váljék a kollektív emlékezetben. Nem modernizmusról, különösen nem valamiféle bennszülöttek által felfoghatatlan európai minőségről van szó ilyen esetekben, sokkal inkább ideológiai megfontolásról: a jellegteleniség térfoglalásáról a nemzeti tudatban. A turulok, az ősmagyar jelképek, az Árpád-sávok, a Szent Korona, a Szent Jobb, általában a feszületek, kereszték iránti ellenszenv hasonló forrásból táplálkozik, mivel ezek a legtávolabbi, mitikus múltba nyúlnak, onnan szívnek életető nedvet, erősítve a ma identitását. (Ide sorolhatjuk magától értetődően az '56-os lyukas zászlót, a XX. század legrészebb szakrális szimbólumát.)

Ugyanezt tapasztalhatjuk, bármerre nézünk: ilyen-olyan indokokkal, többnyire azonban a haladás éppen időszzerű jelszavával takarózva, évtizedek óta próbálják kitörölni múltunk értékeit agyunkból és szívükből, újraprogramozva memóriánkat. Mindössze néhány adalék: a közszolgálati televízióban megszületett a magyar történelem bulvárváltozata, amelyben sikerült deheroizálni jó néhány század szívós erőfeszítését, a régvolt áldozatait a pletykarovatok kis színeseiként bemutatni, nyilván a merjük igénytelenek lenni vonzó alternatívájaként. A törpeperspektívát, történetünk deheroizálását régóta kívánatosnak tartják az örök bal eminensei a nemzetközi irányzat követésének jegyében.

A tömegeknek szánt vizuális moslékot, amelyet hollywoodi stúdiók kennek szét a globális médiafelületen, mindenütt a multikultúra jellegtelen álhéroszai, Supermanjei és Pókemberei, hülyébbnél hülyébb, nem egyszer agresszív rajzfilmfigurái, rokonszenvesként bemutatott gengszterei, meggyerő gyilkosai, elfuserált mutánsai uralják. Ővük a jelen, vagy ami még félelmetesebb, ővük a jövőt. Pszichológiai közhely: ha a fiatalok nem találnak nagy pozitív példaképeket, akkor a nagy negatív példákat választják. A médiokrácia szemforgatói pedig széttárják kezüket a bűnözési, gyilkossági statisztikák növekedése láttán, majd álszent hangon közlik: ez kérem alássan a világtendencia, nincs mit tenni. Ha valaki mégis tenni óhajt ellene, az a szabadság, a tolerancia, a humánus, a felvilágosultság, nagyjából a művelt emberiség esküdt ellensége.

A média – szakemberek szerint – a konform életmód képein túl az elidegenedés, valamint lázadás mintáit szintén a maga ábrázatára formálja. Üzenetei informálnak a közös képzetekről, ám jelentős mértékben átalakítják azokat. Végzetes módon képesek programozni a felnövekvő nemzedékek tudatát olyannyira, hogy mára sokaknál a spontán, életkori sajátosságokból fakadó lázadás irányítottá vált. Természetesen tudta nélkül, hiszen a hangzatos globalista szlogenek bővületében élő fiatalok többnyire nincsenek tisztában azzal: választásaikat jó előre meghatározza néhány nagyhatalmú médium, helyesebben azok láthatatlan urai. Az antirasszizmus, modernizmus, a nyitottság, a liberalizmus prófétainak vonzó jelszavai azonban – rendszerint észrevehetetlenül – összekapcsolódnak a nemzeti identitás, a hagyományos keresztény-konzervatív értékek rombolásával.

Figyelemre méltó leleménnyel állítja szembe egy-egy liberális médiacsoport a kisebbséget a többséggel, mikor a filmekben az előbbi értékeit vonzónak, míg az utóbbiét károsnak mutatja be. A módszer legalattomosabb megnyilvánulása – miközben antirasszista szlogeneket skandálnak – a rasszizmus rejtett felhasználása. Úgy tűnik, a filmgyártásban bizonyos faji kvótákkal dolgoznak, kiporciózva, melyik népcsoport milyen mértékben játszhat negatív, illetve pozitív szerepet. Minderre legyinthetnénk, de a tömegideológiát nem a filozófia, az irodalom, a színház közvetíti, hanem a játékfilmek. Az Egyesült Államokban, tehát a filmipart tekintve az euroatlanti kultúrában meghatározó mértékben, árulkodó a hősök és gazemberek etnika aránya a filmvászonon. 100 hősre 43 fehér gazember jut, 14 ázsiai-óceániai eredetű amerikai, 22 afroamerikai. Egy másik, hasonló összesítés szerint a gazemberek száma – ismét száz hőshöz viszonyítva – 79 a színes bőrűeknél, 92 a latinspanyoloknál, míg 119 a külföldi fehéreké. Magyarán: a színes bőrűek a filmvászonon eleve jobbak, a fehérek rosszabbak, különösen amennyiben nem amerikaiak, akkor magától értetődően menthetetlenek. A kisebbségek nem születnek – mondják a felmérés készítői –, hanem *csinálják* őket. Létrejöttük annak a folyamatnak köszönhető, hogy egész életükben ki vannak téve a tévé világának. Magyarországon sincs másként, az amerikai receptet alkalmazták a liberális jogvédők, szerencsénkre gyenge hatásfokkal. A cigányságot leszámítva, minden hazai etnikai kisebbség elutasította mára a liberálisok gyámkodását. Maradtak a nemi, vallási, kábítószeres, anarchista és egyéb minoritások fennhatóságuk, alkalmanként vezetésük alatt.

Az összképet nézve, úgy tűnik, mintha világméretű kampány folyna az okcidentális kultúra, annak képviselői, különösen a keresztény-konzervatív műveltség értékeiben hívők, aszerint élők, azt őrzők ellen. Spengler lenyűgöző látomásában, *A Nyugat alkonyában* még eszmetörténettel, kultúrkörök vizsgálatával, filozófiai fejtegetésekkel, valamint néhány sötét jóslattal találkoztunk (amelyek némely ítésként szerint a világháborúban elszenvedett német vereség miatti pesszimizmusból eredtek), közel nyolcvan év múltán azonban, Buchanan hasonló, bár inkább a politikai pragmatizmus jegyében fogant könyvében, *A Nyugat halálában* már a jóslatok számszerű megvalósulásával. Buchanan munkája – amolyan statisztikai – appendixe a spengleri prognózisnak.

Magyarországon nagy elánnal folyik a hagyományos értékek felszámolása. Nem pusztán a tömegkultúrában, de a magasnak minősített művelődési szférákban is. Elég megnézni a Nemzeti Színház repertoárját, bepillantani az állami vagy keresztény ünnepekkor a tévéadók műsorába. Minden ünnepet el szeretnének venni tőlünk, tudva: a közösség rítusokon keresztül erősíti, illetve őrzi meg önazonosságát, amelynek kitüntetett alkalmi az ünnepek. Ezek hiányában elsorvad nemzet, család, egyén. Az iroda-

lomnak, még inkább a filmgyártásnak óriási szerepe volna itt. Az utóbbi azonban Magyarországon nehezen jut el a közönségig. A jó alkotásokat (legyenek azok súlytalan vígjátékok) a szakmai féltékenység elgáncsolja, ha már létrejöttét nem sikerült megakadályoznia. Az irodalom pedig a médiavilágban, a lassan ismét írástudatlanná váló korban nem sokat tehet. A posztmodern lemondott a metanarratívákról, a történetmondásról, a mesélést átengedte a szappanoperáknak, miközben a lét valódi kérdéseire nem képes választ adni. Olyan szerzők rendkívüli népszerűsége, mint C. G. Jung, Heidegger, K. Lorenz, V. E. Frankl, Hawkins, R. Leakey, Eliade, P. Davis, D. Morris – és még sorolhatnám – azt jelzi, az adott szakterületek kiemelkedő képviselői ma többet mondanak a világról, az emberről, a valóság végső természetéről, a metafizika időtlen kérdéseiről az irodalmároknál. A narratíva hiánya azért csüggesztő, mert az elbeszélés nem a steril, az elvont tudást őrzi, illetőleg közvetíti, hanem az olyan mű estében, amely megérdemli a regény nevet, a lét egészét, a sorshoz való egyedi viszonyt, végezetül messze túl a textuson, a valódi cselekvés lehetőségét. A posztmodern tudás többnyire elméleti, absztrakt tudás, míg a regény megeleveníti, élővé teszi a mindenséget. A történet, az elbeszélés epizódjaival, az időben történő mozgással – akár az idősíkok megtörésével is –, a lét valódi tempójával, az eligazodás esélyét nyújtja. Láthatatlan mikroszerkezete – teszem azt az Iskola a határon esetében –, messze túl a lényeg verbális felfoghatóságán, észrevétlen módon beépül az emberbe, létrehozza a maga öntőformáit a képlékeny pszichében.

Persze lenne kiút – Óh, írók! Alkossatok remekműveket! Termeljetek, termeljetek kisssssregényeket! –, habár ez sem változtatna azon, hogy a magatartásmintákat a tömeg-médiumok közvetítik a többség számára. Nem véletlen mostanság a hangzavar, amely a baloldali médiamonopólium megtörésének kísérletét övezi. A szocialista-liberális véleményformálók végigszírénázzák Európát, Amerikát, mindenkit mozgósítanak (Fegyverbe! Fegyverbe!) a magyar nacionalizmus veszélye ellen. A sajtószabadság felszámolásának rémével, a virtuális náciizmus árnyának megjelenésével ijesztgetik a tájékozatlanokat, holott nem történik egyéb, mindössze a liberális ideológia mellett hangot kapnak ezután különféle értékek a hazai média bizonyos részében.

A magyarságnak – húsz év rendszerváltozása ide vagy oda – hosszú, nehéz, alkalmanként kilátástalannak látszó küzdelemre kell berendezkedni önazonossága visszaszerzéséért. Egy-két huszáros roham ehhez kevés lesz. A néma forradalom országában csendes, elszánt akaratra van szükség talpra állásunkhoz. A nagykorúság ismérve, ha nem tudnak bennünk ok nélkül büntudatot kelteni, képesek vagyunk józanul felmérni a körülöttünk történeteket, ellenállunk a ránk nehezedő, itthonról megszervezett nemzetközi nyomásnak. A büntudatkeltés egyébiránt az egyik leghatékonyabb nyomásgyakorló eszköz, mivel annál a megbocsátás, aki a deprimáló érzést támasztotta bennünk. Mindössze elvárásainak kell eleget tennünk, lemondani erről-arról, valódi érdekeinkről, önmagunkról. Miután kis ország vagyunk, sebezhetőnek tűnünk, bár – különös fajta a magyar – a katasztrófa, a külső támadás gyakran hatásosabb nemzetegyesítő erő, mint a belátás.

Visszakanyarodva a forradalmakhoz, manapság a fülkeforradalom kifejezés úszkál koszfoltként a közbeszéd felszínén. A politikai szótárból mintha kihullottak volna a hiteles szavak. A jelenlegi társadalmi folyamatra, a rendszerváltás végigvitelére nem maradt használható kifejezésünk. Minden szó felemás, olyan, akár a szélütött ember arca. A reform szót a baloldal tökéletesen lejáratta. Elnyűtt, hamis, hasznavehetetlen. A radikaliz-

mus hallatára – amelynek a Jobbik Magyarországért Mozgalom önmeghatározása sem mond ellent – sokaknak a párt szélsőséges politikai happeningjei jutnak eszébe. Az alapvető változások jelzésére viszont a forradalom szó sok is, kevés is. Önmagában sok, míg a szavazással, illetve fülkével társítva kevés. A forradalmakat eddig forradalmárok vívták általában utcákon, a klasszikus recept szerint barikádokon. Akadt persze alkotmányos forradalom, ám azt szintén megelőzte némi csetepaté. A fülkeforradalom hangoztatásának veszélye az, amennyiben nem eleve gúnyosan értendő, hogy nem a cselekvésre mozgósítja a magyarságot, sokkal inkább passzív rezisztenciára való hajlamát erősíti. A szavazók, a fülkeforradalmárok valószínűleg meghatározó hányada úgy gondolja, voksának leadásával minden tőle telhetőt megtett önmagáért és a közösségért, hazáért és jövődjéért, változásért és jóléért. Jó mulatság, férfimunka volt, a többi azonban már a kormány dolga. Amennyiben a kormány tisztességesen végzi a dolgát, jó esetben szurkol neki, ha ellenben nem, akkor előbb-utóbb ellene fordul, belátva: a baloldali médiumok nem pusztán a tagadás zsurnaliszta szellemét képviselik, de éppen-abbán, lám, lám, igazuk van. Ha a jobboldal – itt nem pusztán a kormányra gondolok – nem teremti meg a baloldallal szemben a médiaellensúlyt, akkor négy évenként, lehet bármilyen remek teljesítmény a háta mögött, összekolhat a választásokat követően. Sohasem kap két ciklusra felhatalmazást.

A forradalom szó tehát ismét el-elhangzik hol komoly, hol szarkasztikus felhangok kíséretében, hol szóösszetételek tagjaként. Először a Gyurcsány-érában, az öszi szózat után hallottam a SMS-forradalom kifejezést, mikor telefonok tízezrei hívták a népet a Kossuth térre. Rövid ideig úgy tűnt, tényleg forradalmi a hangulat, bár ismerve a kommunistákat (szocialistákat), várható volt, rövidesen találnak valami ürügyet az erőszakos beavatkozásra. A „forradalmi” tömeg mindenesetre hetekig ódögött, hónapokig táborozott a téren. Szónokok váltották egymást, valami lelki gát érezhetően átszakadt, a légkör azonban inkább piknikre, majálisra emlékeztetett, mintsem az akasztatok föl a királyokat elszántságára. Elképzelttem Petőfit, amint tanácstalanul téblábol, talán mikrofon közelbe jut egy napon, felszólal, némi sikert arat, azután – mivel nem történt semmi érdemleges – mind csalódottabbá válik, végül összeszorított foggal, elfehérült szájjal elballag a Múzeum-kertbe. Ott a lépcsőhöz vágja mobiltelefonját, amelynek szignálja még szaggatottan megszólaltatja a „Fel-fel vitézek a csatára” néhány taktusát, rekedten, vontatottan, reménytelenül.

ISTEN LÁNGOSZLOPNAK RENDELÉ A KÖLTŐKET...

Nem tudom, Petőfi leírná-e ma, hogy Isten lángoszlopul rendelé a költőket a nép elé, vagy érzékeny lévén a kor szavára, a dekonstrukció lehetőségei keltenék fel figyelmét, miután rendkívüli tehetséget mutatott ezen a területen is. (*A helység kalapácsa* – posztmodern szemüvegen át – akár a nemzeti eposz ironikus dekonstrukciójaként olvasható.) A kérdés természetesen álkérdés, hiszen Petőfi azért volt az, aki, mert erőteljesebben határozta meg a korszellemet, mint a korszellem őt. A mi világunkban azonban versekkel, úgy sejtem, nem sokra menne. A népet nem foglalkoztatja különösebben a költészet, a szabadságnál és szerelemnél jobban izgalomba hozza a fogyasztás és a szex lehetősége. A XXI. század elejére a véleményformálásban, a közös értéktudat kialakításában a költészet, illetve az irodalom, finoman szólva, nem vagy csak alig-alig mérvadó. Nyil-

ván az értelmiség szerepe sem a régi többé, bár maguk az értelmiségiek meglepő következetességgel éltetik a mítoszt, miszerint vállukat nyomja a lét etikai terhe. Lángoszlopokként ugyan nem – a felvilágosodás után immár nem tűnik áthatolhatatlannak a sötétség –, iránytűként ellenben még kitűnően funkcionálnak elképzelésük szerint. Nos, az etikai iránytűszereppel, úgy tűnik, sokaknál bizonyos gondok adódnak.

Jó néhány éve került a kezembe egy hazai szerzőket felvonultató kötet az értelmiség hivatásáról, a kor lelkéről, amit Julien Benda ismert („Írástudók árulása” című) tanulmánya vezetett be. Ebben Benda a moralitást, a tiszta szellem igazságának feladását kérte számon az írástudókon. Úgy vélte, szükség van a transzcendens, a kikezdehetetlen, az abszolút igazságra. A vonzó gondolat meglepően hangzott sok évtized távolából is, mivel az elkötelezett baloldali tollforgatóknál – tudjuk: szerzőnk ilyen volt – a transzcendenciát általában a jövő utópiája helyettesítette, amelynek ígézetében ügybuzgón feláldozták a jelen morális értékeit. Taktika és etika, ahogy Lukács György filozófus, népbiztos és alkalmi tizedeltető töviről hegyire kifejtette közismert munkájában. A baloldal sohasem hitt abban, hogy a történelem a teremtés pillanatától az Utolsó ítéletig a Gondviselő műve volna, minek következtében a Megváltó Isten, miként Pilinszky sokszor idézte, időről időre átvérzi a történelem szövetét. Erről tehát ők maguk gondoskodtak. Néhány millió hullá, törvénytelenségek, terror, táborok, kivégzések, célszerű hazugságok sohasem zavarták őket különösképpen. A történelmi szükségszerűség velejárójának tartották mindezt, a nyavalygókat pedig polgári széplelkeknek. A progresszió áldozatokat követel: a nagy ideológiai projektek nagy áldozatokkal járnak. Az eszmei indíttatású mérsárosok tömören megfogalmazott, utólagos önkritikáját ismerjük, így hangzik: na és?! (Gondolom, a posztmarxista filozófia megnyilvánulásával van dolgunk, a vállrándítás ideológiájával. Talán némi peripatetikus hajlandóság etikusabb lett volna, az elvtársak elsétálhattak volna a politikum, tágabban a nyilvánosság teréből.)

Benda magasröptű eszmefuttatásának értékét tovább rontotta, hogy elveit alkalmanként zárójelbe téve, fenntartás nélkül helyeselte a kommunisták ügybuzgóságát, akik lelkesen üdvözölték például Rajknak és társainak a kivégzését. (A hírt tapsvihar fogadta annak idején egy párizsi nagygyűlésen.) A valódi meglepetést mégsem Benda, hanem a könyv zárszavát jegyző Balassa Péter, a liberálisok egykori irodalmi sztár csinálója okozta. Az esztéta a következő fordulattal fejezte be dolgozatát: *az írástudó felelőssége számomra pontosan ugyanannyi, mint egy favágóé, biogenetikusé vagy analfabétáé.* Első pillanatban sem éreztem túlzottan sziporkázónak ötletét, utólag pedig, miután mára írókról, főpapokról, nagyhatalmú kritikusokról, színészekről, szerkesztőkről, filmrendezőkről, politikusokról derült ki, hogy szabad idejük bizonyos részét besúgójelentések készítésének szentelték, új, nyomasztó értelmet kaptak szavai. Ennek az új olvasatnak a fényében világossá vált, miért olyan felemás módon vett részt a magyar értelmiség derékhada a rendszerváltásban.

Ha visszatekintünk a rendszerváltó kezdetekre, láthatjuk, a legpopulistább kommunistaellenes propagandával fellépő szellemi tömörülés, amely később párttá szerveződött (a jelenleg tetszhalottat mímelő SZDSZ), egy elszuhanó pillanatra sem gondolta komolyan az általa harsányan hirdetteteket. Emlékszem, akkoriban, miután napvilágra kerültek a bolsevik apákról és szadeszes fiúkról szóló írások (sokuk éppen a Lukács-boyok közé tartozott), azt hittem naiv módon, a szabaddemokraták antikommunizmusa az ávos, illetőleg pártcsemeték pubertáskori zavarából született. Később tisztult a kép: nem

volt szó itt semmiféle antikommunizusról, még gyermekded dacként sem, csupán ri-
pők szavazategyűjtésről, hatalomátmentésről. Azon persze elmélázhatunk, melyik a meg-
felelő szó a történetekre: a demagógia (az igazi populizmus), a politikai gátlástalanság
vagy valami más.

Elméleti szinten hasonlóan zavarosnak tűnt a helyzet: a honi liberalizmusnak több
köze volt az anarchizmushoz, maoizmushoz, egzisztencializmushoz, ortodox- és neo-
marxizmushoz, mintsem a szabadelvűséghez. A szociáldemokrata, illetve liberális értékek
a szólamok szintjén jellemzik húsz éve a hazai baloldalt. Identitászavaruk természetesen
nincs, mindössze a politikai pofátlanság kategóriáját meríti ki. Valójában a legszélsősége-
sebb libertinizmust képviselik, határtalan cinizmussal, mérhetetlen közönnyel viseltetve
az országglagosok sorsa iránt. Nem létezett baloldali mozgalom, hatalmi csoport Ma-
gyarországon – leszámítva Kun Béla társulatát és Rákosi politikai bűnözőcsoportját –,
amelyik ennyire megvetette volna az ország hagyományait, szellemi értékeit, gyűlölte
volna jelképeit. A különbség csupán az, hogy míg a korai kommunistákat az eszmei el-
vakultság, addig a posztkommunista baloldalt a pragmatizmus, az ideológiai nihilizmus
mozgatta, illetve mozgatta máig. Meg persze a haszon iránti olthatatlan vágy.

Balassa kijelentésével – az írástudó, a favágó és az analfabéta azonos felelősségéről –
látszólag levette az etikai terhet az értelmiségiek válláról. Ítélete azonban, nyilván fölös-
leges taglalni, legalább annyira volt káros, amennyire téves. A favágó és az írástudó kö-
zött ugyanis mutatkozik némi különbség. Előbbi nem számít – bármennyire tiszteljük
munkáját – az etikai értékek letéteményesének, noha élhet, mondjuk, egy besúgásra sza-
kosodott színkritikusnál erkölcsösebb életet; továbbá nem soroljuk a közvélemény-for-
málók közé, azaz nincs spirituális hatalma. Isten a favágókat és az analfabétákat, még
a legújabb időkben sem rendelé lángoszlopnak a nép élére. Talán baj, de így van.
Amennyiben viszont Balassa az áldemokratizmus, az önfelmentés jegyében összemosta
a felelősséget, annyiban nem árt a hatvanas évek elejének Nagy Lászlóját – jóllehet
erkölcsi tartása miatt szívesen nevezték álinaivnak a baloldalon – megszólaltatni: „Tyuha-
hé, rókaprém, más is kurva, nem csak én, húzd! / Bár csak ez az éjszaka mindörökké
tartana, húzd!”

Mindörökké nem tart talán.

Mikor először olvastam Balassát, azt gondoltam, mindössze morális közöny húzódik
mondatai mögött, holott másról lehetett szó. A (részleges) ügynöklisták előkerülése óta,
úgy tűnik, mintha jó előre felmentést adott volna némelyeknek, tudva, nem tudva tény-
kedésükről, ennek nem vagyok megmondhatója. Ezzel a probléma középpontjához
értünk, mivel a véleményformálók a viszonylag normálisan működő országokban nem
a bort ivók, vizet prédikálók társasköréből kerülnek ki döntő többségben. Magyarorszá-
gon viszont történelmileg ismét úgy alakult, hogy az igazság tömegkommunikációs kér-
désé vált. Az etikai relativizmus nevében a baloldaliak sokáig bármi alól felmentést
kaptak, legyenek besúgók, pufajkások, sikkasztók, csalók, szorgos hangulatjelentés-írók
vagy egyebek; míg a jobboldaliakat megzsarolt rokonaik, nem létező korrupt ügyeik mi-
att szerették volna írmagostól kiirtani a közéletből nemrég, amennyiben mód adódott
volna rá. Nem arról van szó természetesen, hogy az egyik fél eleve jó, ezzel szemben
a másik magától értetődően rossz, hanem az arányokról. A dolog lélektani lényege a ha-
ladó oldalon, a néha önmaguknak sem bevallott előítéletekben, rutinos öngazolásban,
valamint az emlegetett, hőn szeretett etikai relativizmusban rejlik, amely módfelett en-

gedékeny a saját tábor iránt, ellenben kimondottan rigorózus az ellentétes oldal tetteinek megítélésében. Számonkérés szerintük kizárólag a másik féllel szemben kéretik. Követeltetik. (Emlékezzünk arra a szocialista közpénzügyi államtitkára, aki jobboldali politikusokra vadászott néhány évig eredmény nélkül – míg hatalmon voltak –, mára viszont úgy fest, neki támadnak nehézségei a törvénnyel... Vagy afféle mondatokra, hogy a jelenlegi hatalom kriminalizálja a politikát, mert nem hajlandó szemet hunyni az ország szétlopása fölött.) Szóval bizarr *relativizmus* ez, azok hirdetik, akik tulajdonképpen az *abszolút* igazság birtokosainak vélik magukat. Valójában a mi és a ti – vulgárisan: ezek – etikai mezőjében gondolkodnak: miszerint mi vagyunk az igazak, az elhivatottak, a szakértők, ezek meg a nímándok. Nekünk szabad hazudnunk, mert jó ügyért küzdünk mióta világ a világ, ezeknek meg akkor sincs igazuk, ha folyamatosan igazat mondanak. Igen, majdnem elfelejtettem: a tehetségesek szintén mi vagyunk.

Villanásnyi visszapillantás: pár éve az ország megosztásában tüsténkedők – különös örömet lelve ebben a szellemi kubikolásban – vádolták arcátlanul árokásással a másik oldalt. Ment ez, akár a karikacsapás: célok, eszközök, szentesítések, kuratóriumok és díjak, lehengerlő médiatúlsúly, agyhuzagolás – finomabban –, közvélemény-formálás. A végeredmény az „objektivitás”, a „mérvadó” álláspont. Elkötelezett baloldaliak estek át meglepő színéváltozáson, politikai *függetlenné* avanzsálva, mértékadóvá, sérthetlenné kikiáltva. Mindezzel csak jelezni akarom, miféle értékzavarok jellemzik máig az országot. Most azonban, miután mind többen sürgetik a múlt tisztázását, hozzáférhető lesznek az ügynökjelentések, mély megbántottság ül ki sokak ábrázatára. Halkan kérdezzük meg hát, aki besúgásra adta a fejét bármi okból, az milyen mértékben lehet *független* tartótisztjától, az őt irányító titkosszolgálatától, az egykori politikai hatalom hálójától. Kik gyűjtik meg, kik oltják el, kik mondják meg, miféle fénnel világítson az ilyen lángoszlop.

Mielőtt álszent moralizálásba kezdenék, talán nem árt, ha leszögezem: véletlenül sem állítom, hogy a tehetségnek okvetlenül összetevője a makulátlan erkölcsiség. Tudom, akadtak erkölcsi deviánsai az értelmiségnek, a művészvilágnak. Villon nem volt szeplőtlen figura, Caravaggio szintén a gyilkosságig jutott, Dosztojevszkijről pusmogtak ezt-azt, Rimbaud sem apátságban fejezte be életét elmélkedő szerzetesként. Paul Johnson vagy Hollander Pál kitűnő könyvei sem tették szimpatikusabbá az intellektueleket. A kérdés azonban kérdés marad: ha a művész etikai igényű művet alkot, erkölcsi ítéletet hoz, akkor felléphet-e olyan mércével, amelyet ő képtelen teljesíteni. Bizonyos értékeket ugyanis a posztmodern etikai relativizmus sem von kétségbe. Természetesen könnyebb normákat felállítani, mint azokat betartani, netán a lebukás után felháborodni, amin nem segít egy-egy olyan elhangzott mondat, miszerint valakinek kötelességei adódtak saját tehetségével, annak kibontakoztatásával szemben. Nyilván már a beszerző nyilatkozat aláírásakor reménybeli Oscar-díj várományosként. Ezért lett szenvedélyes jelentésíró. Bizonyára fölösleges hozzátennem, nem önös okból, hanem kizárólag a köz érdekében.

Ezzel a fordulattal a honi baloldali értelmiség leplezett dilemmájához jutottunk. Még mindig nem látjuk tisztán, legföljebb sejtjük, milyen szerepet játszott, játszik a titkosszolgálat, pontosabban a titkosszolgálati iratok fölött rendelkezők szűk köre az ország politikai életének manipulálásában. A jelentős szó, azt hiszem, nem elég erős. Az kétségtelen: a szabaddemokrata és szocialista értelmiség nem véletlenül, nem váratlanul feléledt belső szimpátiájának utat engedve omlott egymás karjába annak idején, a nagy kommunisztázást köve-

tően. A háttérben elmélyült munka folyt. Mindig elgondolkodtató, mi lehet az oka annak, ha börtönviselt, egykor halálra ítélt képviselők váratlanul vonzalmat éreznek a kommunisták utódpártja iránt, vagy unokáik sorsa miatt aggódnak, mert a konzervatív kormány mérésélni akarja – miként az Antall-rendszerben megkísérelte – a kiváltságos kádernyugdíjokat. Innen nézve érthető, miért segítették a chartások a kommunistákat az első szabad választások után olyan megható igyekezettel, miért engedték ki őket az etikai karanténból, miért találták meg pillanatok alatt az ellenséget a konzervatívokban és a népiekben, miért kreáltak álbotrányokat. A kommunista diktatúra bukása után miért a nem létező faszizmus ellen kezdtek árnyékbokszolásba, miért nem segítették – némi patrióta lendülettel – az erkölcsi megújulást, miért nem volt erejük szembenézni a múlttal, sokáig azt állítva, elmúlt a kegyelmi pillanat. Nos, a pillanat nem múlt el, alkalmanként kísérteties módon visszajár. Mostanában ismét füledt éjeket hoz többeknek, miután arról az oldalról hintik rájuk az áldást, ahonnan nem várták. A filmszakmában elkezdődött az élet-halál harc, hajdani szövetségesek fordulnak szembe egymással.

Szabó István esete modellértékű ebből a szempontból. Életműve már évekkel ezelőtt új olvasatot kapott. Eltolódtak, pontosabban áthelyeződtek az erkölcsi hangsúlyok. A *Mefisztó*-ban Claus Mann náci és Szabó István kommunista tapasztalatai egyaránt benne foglaltatnak. Felmerül viszont a kérdés, minek szánta a filmrendező valójában alkotását? Ítéletnek, gyónásnak, figyelmeztetésnek, netán mindháromnak egyszerre? Azután: ki kicsoda a filmben? Itt leheletfinoman az önmagát feladó, a hatalom ördögével szövetséget kötő művészre utalnék. Nem tudom, a baloldali elkötelezettségű besúgók ilyenek-e? Lehet-e náci bűnökön keresztül gyónni kommunista bűnökről, avagy az egyik szóra sem érdemes eltévelyedés csupán, míg a másik halálos vétség? Vannak-e jó és rossz totalizmusok, jó és rossz karrieristák, jó és rossz besúgók, jó és rossz önfeladók? Mentség lehet-e a tehetség, a tehetség iránti elkötelezettség Szóts István, Huszárik Zoltán, Hamvas Béla, Bibó István, Latinovits Zoltán hazájában? Valójában nem kérdések ezek, hiszen egyértelműek a rájuk adandó válaszok, amelyek tartalmazzák a baloldali rendszerváltó értelmiség gyülemelő adósságait.

Szembenezés helyett azonban mindig a sorok összezárásával, szolidaritási kommunikációval találkozunk. Tagadhatatlan: nemes, mi több, hasznos gesztus egy-egy nyilatkozat aláírása, ámbár Illyés ismét megjegyezhetné, látva a súlytalan nímandok elszaporodását különféle gyűléseken, hogy az aláírók száma erősen megnőtt az írók rovására. Mindenesetre ívek köröztek, köröznek, aláírók sereglettek, sereglenek, majd a legutóbbi választások óta újfent vonulgatnak a demonstrálók. Anyáztatnak, vádaskodnak féktelenül, alaptalanul, egyre unalmasabban, rövid megszakításokkal húsz éve. Persze erősítve önmagukat, karban tartva a politikai-szellemi kohéziót saját közösségükön belül, ám az igazság nem szimpátiaszavazás, nem gyér számú aláírás, nem szolidaritás kérdése. Ilyenkor a dolog végkimenetele előre látható: felmentetnek a mieink, többnyire még a közbüntényes esetekben is, mondjuk az ittasan, bekábítószerezve sérüléseket okozó műsorvezető vagy színész esetében, valamint elítéltetnek „ezek”, a nem hozzánk tartozók, közkedveltebb megfogalmazásban, a nem magunkfélék. A módszer egyébiránt hasonlóan groteszk, mint a kora középkorban, a Karolingok idején, amikor ún. *eskütámogatók* bizonyították valakinek az ártatlanságát, illetőleg bűnösségét oly módon, hogy a tényeket nagyvonalúan mellőzve esküre emelték kezüket valamelyik fél mellett. Akinek az oldalán több eskütámogató sorakozott fel, annak lett igaza. Magyarországon a baloldali körök máig hatásosan alkalmazzák a kora középkori eljárást, többnyire azok, akik egyébként

a magyarságot vádolják feudális vonzalmakkal. A titkok azonban valószínűleg napvilágra kerülnek rövidesen, megtudhatjuk ki kit figyelt, kiről jelentett, jöllehet, mindez következmények nélkül maradhat, mivel a magyar társadalomnak nincs olyan morális ereje, ami a „na és?!” etikai fároszait a legcsekélyebb mértékben befolyásolná.

Modor Ádám *A titok meg a nyitja* című könyvének (2004-es) megjelenése sem rengette meg a baloldali hangadók alatt a pulpitust, noha kiderült, Konrád György például lángoszlopként némileg több kormot termelt a szükségesnél. Modor feketén-fehéren azt írja, Konrád alkalmi besúgással egyengette az utat „a hazájában betiltott író” hőszerep felé, míg sógorának, Sándor Ernőnek tönkretette pályafutását. A történet publikus: Konrád sógorának kályhájában rejtette el az *Értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című könyv készülő kéziratát, majd letartóztatását követően, feladta Sándor Ernőt. „A hatóság tagjaival” „meg is jelent annak lakásán, ahol” „közölte Sándor Ernővel, hogy adja elő a tanulmányt, majd a kéziratot lefoglalták”. Ez „a cselekmény a mindennapi élet fogalmi szerint »besúgásnak« minősül”. Modor így folytatja: „Konrád az 1974-es eljárást követően számtalanszor utazhatott külföldi ösztöndíjjal Nyugatra, és a »hazájában betiltott ellenzéki író« nimbuszával öveztek világszerte. Könyvei jelentek meg számos országban magyarul és idegen nyelveken, írásait, nyilatkozatait rendszeresen publikálta szamizdatban és a nyugati nyilvánosság csatornáin. Sándor Ernő, a japán nyelvészet kutatója, 1974 után nem utazhatott semmilyen ösztöndíjjal Japánba, az ügyet követően még az elfogadás stádiumában levő ösztöndíjpályázatát is elutasították a magyar illetékesek.”

Modor nem tesz különbséget besúgó és besúgó között, amint a fiatal, a kérdésben koránál fogva nem érintett – vagy családi hagyományai miatt immúnis – generáció sem. (Etikai, nem politikai elvek alapján ítéli meg a besúgókat például Szentesi Zöldi László, mivel szerinte sincs jó és rossz, nincs baloldali és jobboldali besúgó, csupán besúgó van. Hasonlóképpen felrúgta a szokásos politikai szolidaritást Petri Lukács Ádám, *Paul Lendvai önkéntes* morális teljesítményét méltatva, akit, ha jól emlékszem, Lovas István, jó húsz évvel ezelőtt nemes egyszerűséggel Saul Benyaliként aposztrofált.) Visszakanyarodva Modor Ádámhoz, könyvében nem kevesebbet állít, minthogy a liberálisok lángoszlopaikat nem Isten, sokkal inkább a szolgálatok „rendelék” a nép élére. Felveti ezzel kapcsolatban a kutathatóság problémáit: „öt év kevésnek bizonyult, hogy választ kapjak arra a kérdésre, hol található és miért nem kutathatók még mindig a szamizdatozó demokratikus ellenzék prominens tagjaira (*Demszky, Hodosán, Eörsi, Konrád, Kis, Kőszeg, Harszti, Rajk, Solt* stb.) vonatkozó dossziék”.

Talán rövidesen választ kapunk a – közben sajnos elhunyt – történész kérdéseire.

A baloldali értelmiségi stratégia jóval a rendszerváltás előtt megfogalmazódott. Konrád György és Szelényi Iván például úgy vélték már említett – hol elásott, hol kiásott, hol kályhába dugott, hol onnan halálmegvető bátorsággal előrántott – könyvükben, hogy a szocializmusban a kultúra válik a hatalmát kiépítő értelmiség minden erőszakszervezetnél hatékonyabb, fegyelmező eszközévé. A zárt, irányított kultúrát befogadók, ebben az értelmezésben, legfőljebb szubértelmiségivé, a többiek viszont „ontikusan” – a szerzők marxista és messianisztikus, valamint pragmatista: egyrészt-másrészt dialektikájában – valódi értelmiségivé válhatnak. Talán kulcsmondatok az iméntiek, talán nem, ám mindenképpen fontos kijelentések. Érdeemes összevetni a kultúra hatalmáról elhangzottakat a média koncentrációjáról, uniformizálódásáról értekező, amerikai szakemberektől származó gondolatokkal. A spirituális hatalom kisajátítása, legyen szó médiumokról vagy magáról a kultúráról, alig különbö-

zik egymástól. A baloldali értelmiség legitimitását többnyire küldetésstudatából, a közös társadalmi cél képviseléséből meríti, míg a médiokrácia különféle csoportjai, elkötelezettségtől függetlenül, minduntalan a „hatalommal bíró közönség” elméletére hivatkoznak, miközben mélyen hallgatnak a hatalomkoncentráció tényéről. „Együttesen érik el azt, hogy a kulturális környezet kialakításának és ellenőrzésének nagyarányú változásairól nemhogy” említés nem történik, „de azok láthatatlanok is maradnak”.

Ha visszatekintünk a liberálisok (szabaddemokraták) politikai pályafutására, azt látjuk, nem riadtak vissza semmilyen eszköztől, amennyiben az elérendő céljukat, azaz a baloldali értelmiség útját segítette az osztályhatalomhoz. Médiatúlsúlyukat gátlástalanul használták bárki, ha úgy adódott, akár szocialista szövetségeik ellen. Politikájukat, az általuk hirdetett elvekkel szemben, végtelen, modernizált machiavellizmus jellemezte (újfent emlékeztetőül: a vérmes antikommunizmust még vérmesebb nász követte), talán csak magyarellenességükben voltak rendíthetetlenek, itt tűntek kizárólag konzekvensnek. Bármit bármikor újrafogalmaztak, amennyiben hatalmi érdekeik így kívánták. Az ellentmondások véletlenül sem zavarták őket. Az elfogulatlan szemlélő számára már-már a politikai evolúció csodájának tűntek, habár sikerük záloga a kommunikációs eszközök – sokáig kizárólagos – birtoklásában rejlett. Mindig mindenkit támadtak, amolyan rákosista módon (aki nincs velünk, az ellenünk van), nem akadt jobboldali miniszterelnök, akire ne a nácizmus, a keresztény kurzus, a kirekesztés, a vezérelv megtestesítőjeként ismertek volna rá. Antall Józseffel békéltek meg mindössze, természetesen csak halála után. Számukra nyilván a halott miniszterelnök a jó jobboldali miniszterelnök.

Jajveszékélésük akkor hangzott a legmesszebbre, amikor médiamonopóliumuk veszélybe került. Soha nem cenzúráról, kirekesztésről, diktatúráról, a sajtószabadság felszámolásáról volt szó ilyenkor, mindössze a médiahatalom részleges megosztásáról. Erre liberális uraimék soha, sem régen, sem ma nem hajlandók. Módszereik Magyarország feljelentésétől, az itthoni pánikkeltésig, a gátlástalan rágalmozásig, a káoszokozásig változatosak. A hazai baloldali médiokrácia ugyanazt a nyelvet beszéli, amit a nemzetközi liberális médiatársadalom többsége, amelynek a világ hírgyártásában monopolszerepe van, továbbá osztozik annak előítéleteiben. Helyesebben azonos előítéleteket vallanak, amellyel általában tisztában vannak, ám számtalanszor tapasztalták, ezek bevetése, a nem létező sérelmek állandó hangoztatása, a melléjük társuló „őszinte” felháborodás milyen hatásos ellenfeleikkel szemben. Manipulációra, nyomásgyakorlásra valóban rendkívül alkalmas ez az álságos taktika. Ennek a médiokrata hitvallásnak a sarkköve, miként másutt említettem, hogy aki nincs velünk az valódi, vagy megengedőbben fogalmazva, potenciális fasiszta.

Közbevetőleg: míg ezeket a sorokat írom, Schiff András zongorista két félhang leütése között, a következő tirádát préselte ki magából, a jelenlegi magyarországi helyzet érzékeny, alapos, mélyreható elemzésének végeredményeként: rasszista, romagyűlölő, antiszemita, idegengyűlölő, sovíniszta, reakciós, nacionalista, diszkriminatív. (A magam részéről fájóan hiányolom a sátánistát, de hát, semmi sem lehet igazán tökéletes.) A tévében pedig a kommunisták (ma: MSZP) cenzorinája védi vehemensen a sajtószabadságot. Míg hisztérikus rohamait figyelem, azon tűnődöm, mikor értesülhetett arról, hogy érték a sajtószabadság. Rövidesen azonban kiderül: nem a sajtószabadságról beszél, csupán így nevezi pártja médiaérdekeit.

Az antifasiszta szókinccs pragmatikus vonásait szinte lehetetlen túlbecsülni. Különösebb céció nélkül rá lehet vele mutatni világszerte az ellenfélre, a fasisztára, a nácira, a rasszistára,

a nacionalistára, az emberiség tagjai közül kirekesztendő közellenségére. Paul Lendvai *önkéntes* tündöklése (és arca esése) előre jelezte, milyen zsarolási potenciál rejlik az efféle harcmodorban. Ráadásul mindez leszivároga a virtuális világból a köznapokba, rendkívül megkeserítheti – messze túl a politikai korrektség és inkorrektség határain – az életünket. Mikor az álságos antifasiszta-antirasszista taktika a hétköznapokban jelenik meg, meglepő pimaszságokkal találkozhatunk. Egyes csoportok kultúrájának részévé válik például a – szomszédok által elviselhetetlen – hangoskodás, aminek szavá tétele maga a náci, vagy korunk másik szó szörnyszülöttjét idepottyantva, a gyűlöletbeszéd. (A liberális értékeket valló genetikus, Cavalli-Sforza viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy az együttélés minimális szabályainak számonkérése, valamint a rasszizmus két, azaz kettő, alapvetően különböző dolog.)

Úgy tűnik, a liberálisok azt a receptet váltják be itthon, aminek Amerikában már rég lejárt az szavatossága. Ottani elvbarátaik kudarcot vallottak a színes kisebbségek társadalmi beolvasztását erőltetve, ami a valóságban jó ideje ezt jelentette: a többség köteles a kisebbség részéről bármilyen atrocitást elviselni. Nem asszimilálni, integrálni vagy minimális együttműködésre, a törvények betartására próbálják készíteni őket, hanem szembeállítják sokukat a többséggel. Pozitív diszkriminációra hivatkozva, külön jogokat követelve, eleve felmentve az együttélés civilizált módja alól, többnyire a maguk éppen aktuális céljaikra felhasználva mindnyájukat. (Erről meglehetősen stupid mondatokat olvashatunk a különben remek E. T. Halltól, mikor azt állítja: a négerék a fehér uralom elleni tiltakozásként csinálják tele a toronyházak liftjeit. Nálunk a gondok egyelőre horizontálisak, amennyiben megfelelő mennyiségű toronyházunk lesz, majd vertikálissá válnak.)

Ha őszinték vagyunk, be kell vallanunk, nincs olyan eszme, amely egyesíthetné a különféle etnikumokat és kultúrákat. A marxizmus lépett fel utoljára ezzel az ígérennyel: az eredmény közismert. Az viszont tagadhatatlan: a vulgárm marxizmus, a marxizmus idealizált változata, amelyet fogyasztásra feltaláltak nemrég az alattvalóknak, meglehetősen ínycsiklandónak tűnt. Az idealizmus legfőbb vonzereje ugyanis az – Searle-t idézve –, hogy eltünteti a szkepticizmus forrását, a valóság és a látszat között mutatkozó szakadékot. A realitást – rendszert alkotó – látszatokból építi fel. A szocialista idealizmus kimondatlan alaptétele szerint a valóságot a tényektől viszonylag függetlenül, inkább ideológia képzeink, mintsem objektív tapasztalataink alapján konstruáljuk meg. A gondolkodásunk ebben a közegben tehát nem valódi tudáshoz vezet, amely egy elvektől függetlenül létező valóságra ad választ, hanem mi teremtjük meg ezt a valóságot válaszként saját képzeinkre. Ez a szocialista idealizmus, amely sokakra – mint minden idealizmus – rendkívül vonzó hatást gyakorolt. Nyugaton a poszt-keresztény ideológiák kiszorították a hagyományos vallásokat a közösségi tudatból, noha nem tudtak kapcsolatot teremteni a transzcendenssel – mondja Toynbee. Nem hoztak létre egyensúlyt a lélek és a végső szellemi realitás között. A keletkezett ürbe a marxizmust követően különféle keleti áramlatok, álmisztikus szekták nyomultak be, gyatra mítoszaikkal, hókuszpókuszaikkal vagy a történelmi vallások elleni új, agresszív igékkel. A jelen deszakralizált civilvallása viszont töredékekből épül fel. A modulok – a toleranciától a kisebbségvédelemig, az antirasszizmustól az antinacionalizmusig – azonban mindig liberális összképpé állnak össze.

Kelet-Európában a vallástalanok vallása, a dialektikus materializmus után, tér nyílt a hívők számára, hogy hitüket megélhessék, nyilvánosan gyakorolhassák. Szent Péter attribútuma a kulcs ugyan, nem a láng, de az Úr, tudjuk, sziklának, sarokkőnek szánta. Erre a sziklára, ne mondjam, sziklává válásra lesz szüksége a hívőknek, mert ezen

a szírtén megtörhet a habzó, mindent előntő liberális áradás. Ha így történik – némi transzcendens optimizmust merítve –, biztosak lehetnek benne: a kulcsokkal sem lesz gond néhány emelettel feljebb.

NACIONALISTÁK, MELEGEK, HAZAFIAK

A nacionalizmussal szembeni állhatatos küzdelemben többnyire észrevétlen maradt, hogy a magyar társadalomban megjelentek latens – ám roppant erőteljes – törzsi érdekek, valamint jól körvonalazható csoportelvárások, amelyeket a liberális tömegkommunikáció többé-kevésbé abszolút értékeként próbált feltüntetni. Ennek voltak emlékezetes megnyilvánulásai a rendkívül agresszív mássághadjáratok, a feledhetetlen idegen szép mozgalom, amely „az idegen szó szép” elmebajos nyelvészeti álláspontjában tetőzött, részei máig a kendermag-tüntetések, az ilyen-olyan büszkeségnapok, a „tégy a gyűlölet ellen!”-féle szlogenek, tetejében a Charta-megmozdulások (amelyek kínálata előbb ideológiai à la carte-tá, majd szellemi egytálétté vált). A kampányok kiötlői szinte észrevétlenül összekapcsolták a magyar önazonosságról való lemondást, azaz az erre történő alamuszi buzdítást a hangzatos jelszavakkal, holott – teszem azt – a nemi identitás problematikája alapvetően különbözik a nemzeti identitás kérdéskörétől. Ezt azonban mindkét oldalon elhanyagolható körülménynek tartják. Ha afelől érdeklődik az ember, hogy egy homoszexuális lehet-e jó hazafi, rendszerint ostoba tekintetekkel vagy jól megalapozott előítéletekkel találkozik értelmes válaszok helyett, mintha bizonyos tulajdonságok kizárólag politikai, illetve szexuális közegben volnának értékelhetők. A magam részéről azt gondolom, a homoszexuálisok ugyanúgy a nemzet részei, mint bárki mások. Az viszont más lapra tartozik, ki miként – ízlésesen, üldözöttként, mellékesen, agresszíven, büntudatosan, követelőzve és így tovább – éli meg ebbéli identitását, illetve akarja elfogadtatni önmagát környezetével. Az önazonosság – elemeit tekintve – lehet halmaz, vagy felépülhet hierarchikusan, de indokolatlan, mi több – a példánál maradva – káros szembeállítani a magyarságot a nemi önazonossággal.

A másságkultusz hívei viszont ezt a legkevésbé sem méltányolják, mivel néhány kitűnően manipulálható, remekül mozgósítható, komoly médiaszereppel (mindenkor magas hírértékkel) felruházott mikroközösséget – legyen szó az eddigiek mellett kisegyházakról, általuk megszervezett civilmozgalomról, kábítószeresekről, prostituáltakról –, nyomásgyakorló csoportot veszítenének politikai táborukból. Az efféle szolidaritás haszna meg lehetőségen jól mérhető. Érdemes hát átlépni a mesterségesen felállított korlátokon, azaz saját árnyékunkon, azután megtalálni végre a húsz éve keresett nemzeti minimumot.

Az íróknak, nyelvészeknek pedig a fogalmak helyes használatában kellene tapintatosan irányt mutatniuk akkor, amikor mindenkiből hölgy és úr lett, a családanyától a prostituáltig, az apácától a szingliig, a főpincértől a rablógyilkosig. Ez nem demokracizmus, sokkal inkább a szavak lezüllesztése. Mindössze ízelítőül: valaha a bűnelkövetőt – a vizsgálati szakaszban – gyanúsítottnak nevezték, nem fiatalembernek. A fiatalember szó – számomra – sokkal inkább a jövő pozitív lehetőségeit, az induló, remélhetően beteljesedő, sikeres életutat jelenti, mintsem a bírósági végzést, majd a rácsos ablakot. Nincs gondom a prostituáltakkal, habár nem érzem azonos értékűnek a gyári munkás és sexmunkás kifejezést, mivel némi különbség van egy negyvenéves, három műszakban elnyűvödött szövnő, valamint hasonló korú, szintén több műszakban teljesítő, ám alapvetően más iparágban elhasználdott prostituált között.

A másságot el kell fogadni, tisztelni ellenben nem tudom, mi végre kellene, miért erény bárkinek a szexuális vagy egyéb identitása. Nem árt viszont, ha tudjuk: a másság, a más mindig valamihez, valakihez viszonyítva más. Esetünkben, a nacionalista mételey elleni harcban a többséghez, a magyarsághoz képest. Röviden: a megosztást, a többség-kisebbség szembeállítását, sikeres esetben a nemzeti önfeladást katalizálja. Maga a szó határozatlan névmás. Jelentése: nem azonos valakivel, valamivel. Tulajdonképpen tehát – különösen a politikai „szójáték” zsonglőrjeinek köszönhetően – nem arra válaszol: mi vagy, hanem arra: mi nem vagy. A hangsúly a határozatlanságon van, amely mögött határozott, pragmatikus politikai szándék húzódott, illetve húzódik. A rendszerváltást követően sokáig úgy tűnt, a legjobb úton haladunk afelé, hogy Magyarországból Pannóniai Liberális Köztársaság váljék. A tolerancia szót szinte vallásos tisztelettel ejtették ki, jóllehet a kifejezés nem eredeti szótári értelmében szerepelt soha, hanem iránymutatásként egy új, korszerű identitás felé, melyben a többség mindenben alárendeli magát az agresszív kisebbségnek.

A mássággal azonban, teszem azt, az azonos neműek szerelmével, házasságával, gyermek-örökbe fogadási szándékával, amennyiben tárgyilagosa vagyunk, komoly gondok vannak, amit az érintettek sem érzékelnek mindig. Elsőként ugyanis önmaguknak kellene elfogadniuk saját másságukat, azután elfogadtatni a társadalom többségi részével. Mondjuk belenyugodni abba, hogy nem lehet gyermekük. Ha vállalom a másságot, akkor annak következményeit szintén illene vállalnom. A médiumok trükkje ez ügyben abban rejlik, hogy azonos súlyúként jeleníti meg a 95%-nyi normális, tradicionális családot az 5%-nyi gyereknevelésre alkalmatlan családdal. Nos, azért, mert néhány hangadó a tömegkommunikáció – elvbárátaival által uralt – csatornáin ennek ellenkezőjét hörgi vagy visítja évtizedek óta, a tény attól még tény marad: harmincezer éve a társadalom alapegysége, a gyermeknevelés legjobb, leg egészségesebb, legtermészetesebb színtere a hagyományos, nő–férfi kapcsolaton nyugvó család. Ezen nem változtat az sem, ha valóban vannak gyermeknevelésre alkalmatlan tradicionális családok. Nevetséges, szájalmas, egyszersmind bosszantó, amikor a liberálisok némelyike a család, a házasság ellen kampányol, míg a társulat másik fele a „melegek” házassága, netán egyházi házassága, mi több, a meleg „családok” mintaszerű létének elismeretése mellett agitál, amit többnyire a keresztényellenesség motivál. Az egyéni szabadság határai ott végződnek, ahol a másik egyén jogai kezdődnek. Nincs ez másként a különféle közösségekkel sem. Mindenesetre szótárunkba a falurombolás szó mellé – amelynek Makovecz Imre szerint elméleti kidolgozásában Konrád és Szelényi oroszánrészt vállalt – felvehetjük immár a családrombolás kifejezést is.

Ha megkérdezzük, mi tesz közösséggé, nemzetté, hitsorssá egy-egy embercsoportot, érdekes a kezdetekig visszanyúlunk. A gondolkodó ember – a homo sapiens – mérvadó vélemények szerint, mióta feltűnt a történelem színpadán, lényegét tekintve alig változott. Egyszerre volt kooperatív és önző, együttérző és közömbös, nagyszerű és riasztó. A technikai fejlődés nem befolyásolta alaptermészetét, eszközei tökéletesedtek ugyan, a kőbaltát például hatásosabb fegyverek váltották fel, agresszivitása ellenben konstans maradt az idők során. Régészek, humánológusok, a kulturális antropológia képviselői vagy számos filozófus úgy véli, a végső, metafizikai kérdésekre azonban ugyanúgy nem tudja a ma embere a választ, amint a crô-magnoni elődje sem tudta. Alapvető lelki igényeink, társas kötődéseink szintén meglepő stabilitásról árulkodnak. A közösségek, a közösségi értékek tulajdonképpen alig-alig módosultak fajunk őstörténetének kezdete óta. Szociális kapcsolataink alapjai például szilárdnak mondhatók az őskortól. Desmond Morris azt javasolja, nézzük meg száz városalakó

telefonregiszterét, számoljuk össze a benne található személyes ismerősöket: ki fog derülni, a kapott szám megközelítően egybevág egy kisebb törzsi csoport tagjainak létszámával.

A nemzetekkel hasonlóan áll a dolog, a nemzet a család mellett a történelem legszárkább egysége. Normális esetben egy-egy nemzet országot alkotva együtt él, akárcsak a családok. Mindkettőnek megvannak az ünnepei, jelképei, története. A ma emberének szimbólumai, vallása, társas viszonyai formailag-tartalmilag átalakultak bizonyos fokig, lényegüket tekintve azonban változatlanok, mivel az említett, a lélek által feltett, transzcendens messzeségbe tűnő kérdésekre keresik mindig a feleletet, továbbá filogenetikusan – ha úgy jobban tetszik –, szociálpszichológiailag kódoltak. Ennek a bizonyos lényegnek a megismerése gyakran túl esik a szavak hatókörén, kimondani nem, legfeljebb átélni lehet jelképek segítségével. Az alapképlet több tízezer éve ugyanaz, csak mást és mást helyettesítünk be a képletbe. Minden kornak megvoltak azok a jelképei, amelyek az összetartozás érzését fejezték ki a közösség számára. A kettős identitás tulajdonképpen a nemzeti-törzsi társadalom értékeinek megtartásával alakult ki, mikor számos kötődés elsorvadt az új vallás felvételével, ám lényegét tekintve soha nem állt éles ellentétben a kereszténységnek és a magyarságnak a vállalása. Ma, miután a mennyek országát sikerült elnépteleníteni, a lelkeket sterilizálni, amikor az Isten, vagy még messzebbre tekintve, a kimondhatatlan numinóztatás helyére legfőbb értéként a pénz került, nem az ősi vallás tabuját tilos megnevezni, netán az Úr nevét hiába szánkra venni, hanem bizonyos termékek nevét kiejteni. Mi több, rájuk sem szabad pillantani: a tévében „kitakarják”, magyarul láthatatlanná teszik őket, mégpedig azokat a márkákat, melyek „nem áldoztak”, amelyekért nem fizettek reklámdíjat. A tabu szerepe kétséget kizáróan nem tűnt el, mindössze megváltozott a korigénynek megfelelően. A példák folytathatók: tabuk, totemek, áldozások, ünnepek, az ember minden ősi szakrális igénye elsilányul, bár hiányként megmarad a deszakralizált pénzvilágban.

Egy közösség önmagát és értékeit a kollektív identitás kérdéseinek tisztázása során határozza meg. Az östisztelet minden népnél hasonlóképpen alakult ki, majd változott. A nyugati művelődési körben, a világ globalizált részén a hőroszoktól, a szentkultuszon, a nemzeti panteon nagyjainak tiszteletén át eljutottunk a tömegtársadalmak, a kereskedelmi tévék deviánsainak tiszavirág életű tündökléséig: sztárokig, celebekig, Warhol párperces világhírreig. A lelki igény örök, a korszellem azonban hasonló, talmi kópiák helyett immár torzszülötteket hoz világra. Az irodalom, kár áltatni magunkat, nem sokat segíthet ezen. A posztanalfabéta tömegemberhez – leírtam már többször – a médiumokon keresztül lehetséges eljutni. Innen sikerülhet, ebben a szférában lehet újjáépíteni identitást, a nemzeti önazonosságot. Európa sok országában tudják ezt, ahol Napóleontól vagy Katyńról készülnek világszínvonalú alkotások. Hozzá teszem: Bereményi Széchenyi-filmje fehér hollóként szintén idesorolható.

A XXI. századra a nacionalizmus elleni küzdelem álságos, erőltetett, noha kifizetődő. Ebben a korszakban ugyan a pénz az úr, előtte azonban, a kétpólusú világrend idején, a glóbusz keleti felén az ideológia volt mindenható. Ennek hatásai máig érezhetőek, megmaradtak az internacionalista gyűlöletgócok. Nehéz komolyan venni az antinacionalista szövegeket akkor, mikor Észak- és Dél-Korea áll egymással szemben, állig fegyverben, míg a félmúltban Észak- és Dél-Vietnam vívott kíméletlen háborút – nyilván a hipernacionalizmus jegyében – amerikai és szovjet segédlettel, mi több, néhány évtizede még komoly esélyt adtak egy ultrasovinizista keletnémet-nyugatnémet összecsapásnak.

Korunkra jellemző bizonyos fokú eszmei koegzisztencia, amelyhez – hiába vagyunk túl két totális diktatúra tapasztalatain – erőteljes, alkalmanként szélsőséges radikalizmus, valamint hasonlóan markáns relativizmus társul. A zűrzavar teljes: a toleráns relativisták például meglepő intoleranciával képviselik elveiket, folyamatosan támadják a társadalmat hagyományos beállítottsága miatt. Közükben mindig ott emelkedik az iskolamesteri pálca. Új nyelvet alkottak, amelyet türelmetlenül terjesztenek szélteben-hosszában a földgolyón. Azt, hogy mi korrekt politikailag, illetve mi nem, természetesen ők hivatottak meghatározni. Különösen a kereszténységen, amellet a nemzeti önazonosság halvány megjelenésén vannak fönnakadva. Szeretnék felvilágosítani a kiskorú, többnyire potenciális fasisztának tekintett többséget nézeteik károosságáról, arról, miként kellene modernre cserélni végre avított eszméiket, ha akarják a szerencsétlenek, ha nem. (Nem zavarja őket az ellentmondás – az is csak relatív –, amikor, példának okáért, ugyanazon az újságoldalon egymás mellett található Natascha Kampusch képe – sorsa fölött hosszán, giccsbe forduló mondatokkal siránkoznak –, míg a másik oldalon Roman Polanskié, akiért hasonló, gusztustalan lihegással lelkesednek, hiszen a történet végső soron ugyanarról, a pénzről szól. A sokszor megerőszkolt lány könyvével sikert akar, abból pénzt, akárcsak az ellenkező oldalon hajdan oly merészen vitézkedő Polanski.)

A relativizmus az etikai orientációs pontok torzulásához, rosszabb esetben eltűnéséhez vezethet, ami lélektanilag a diktatúrák előfeltétele. Minden kor minden embere igyekezett eligazodni, amihez világos, egyértelmű, félremagyarázhatatlan orientációs pontokat akart. Amikor a társadalomból eltűnnek az egyértelmű tájékozódási pontok, viszonylagossá válnak a bűnök, illetve különféle szemforgató magyarázatokkal eltorzítják az etikai értékeket, akkor a totalizmus, a legszélsőségesebb radikalizmus útját egyengetik. A szélsőségesek megjelenése miatt viszont a relativisták mindig a jobbközép erőket vádolják, holott, előretörésük éppen itt, a szociálliberálisok által törvényesített erkölcsi relativizmusban keresendő. Az emberi igazságérzet, amennyiben nem kap megfelelő törvényes támogatást, nem törődve az arányokkal, ösztönösen besorol bárhová, ahol átláthatóságot, védelmet, legrosszabb esetben megtorlást remél. A jobboldali értelmiség dolga – az egyházak mellett – a morális értéktudat újrafogalmazása. Ehhez a politika kevés, mert lássuk be, legjobb szándékai ellenére is inkább a taktika, mintsem az etika a területe.

A baloldali médiumokat csúcsra járatják az elkövetkezendő években. A zűrzavarban néha azt sem fogjuk tudni, hol áll a fejünk, ámha vannak értékeink, múltunk, hitünk – márpedig vannak –, akkor nem kell keresnünk, mert nem fogjuk elveszíteni említett testrészünket. „A XXI. század költői” című verset szintén ne keressük, mivel 1847 óta megvan. Petőfi költeményének – *A XIX. század költőinek* – posztmodern olvasata rejti, amit akkor kapunk meg, amikor a kijelentéseket kérdésekként olvassuk, a felkiáltójelek helyére pedig egy-két kérdőjelet teszünk. Érdemes megpróbálni. Mulatságos, jóllehet, a végére érve érezzük, miként mond ítéletet fölöttünk egy 24 éves ifjú ember.

Mórocz Zsolt (1956) Kőszegen élő író.